

УДК 572.025 (477) (Дяченко)

СЛОВО ПРО ДРУГА

Всеволод Наулко

Стаття присвячена відомому українському антропологу Василю Дяченко та наводяться листи Дмитра Дяченка Федору Вовку

Статья посвященная известному украинскому антропологу Василию Дяченко и приводятся письма Дмитрия Дяченко Федору Вовку

The article sacred to the known Ukrainian anthropologist to Vasiliy Dyachenko and letters over of Dmitry Dyachenko Fedoru Vouku are brought

Ключові слова: антропологія, історія, науковці, експедиція, наукові інтереси, співробітники

Кінець 1950-х рр. був часом відродження українського народознавства. Зусиллями директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії академіка Максима Рильського в Академії наук було створено Відділ етнографії, який очолив відомий історик Кость Григорович Гуслистий. Одночасно подібні осередки виникли у Львівському музеї етнографії та художніх промислів і в окремих вищих навчальних закладах та культурних центрах.

В інституті з'явилася ціла плеяда молодих науковців, вихованців різних навчальних закладів. Із Київського університету прийшли Микола Приходько, Яків Прилипка і Всеволод Наулко, з Одеського – Анатолій Поріцький і Володимир Зінич, з Московського університету були запрошені Володимир Горленко і Василь Дяченко. Останнім, на відміну від інших, не доводилося навчатися азам етнології, оскільки така спеціалізація була в МДУ. Зокрема Василя Дячен-

ка цілеспрямовано готували для впровадження антропології в Україні під патронатом відомого вченого професора Георгія Францовича Дебеца. Пам'ятаю розмову Г. Дебеца з К. Гуслистим, в якій йшлося про «необхідність продовження в Україні справи Федора Вовка». Такий підрозділ і було створено, хоча спочатку ним керував увінчаний багатьма титулами академік І.Г. Підоплічко.

Василь Дяченко зразу ж енергійно взявся за справу: домігся окремого приміщення, були підготовлені антропологічні кадри – кандидати і навіть доктори наук (В. Дяченко, Г. Зіневич, Є. Данилова та ін.), з'явилася ціла низка аспірантів (Г. Старовойтова, В. Діденко, В. Романенко, І. Кухтенко), небувалого розмаху набула експедиційна діяльність.

Я особисто кілька разів брав участь у антрополого-етнографічних експедиціях, якими керував В. Дяченко. Особливо запам'яталась експедиція 1958 р.

Відділ етнографії Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Максима Рильського АН УРСР. 1966 р.

Зліва направо сидять: Микола Приходько, Олександра Кувеньова, Кость Гуслистий, Єлизавета Данилова, Світлана Круц, Олена Кравець, Мар'ян Маловський, Валентина Келембетова. Стоять: Володимир Діденко, Наталія Гаврилюк, Галина Захарова, Володимир Горленко, Василь Дяченко, Володимир Зінич, Всеволод Наулко, Анатолій Орлов, Вадим Міронов.

Всеволод Наулко Слово про друга

Вона провадилася протягом трьох літніх місяців і охопила Луганську, Донецьку, Запорізьку, Херсонську, Одеську, Вінницьку, Чернівецьку, Закарпатську та Житомирську області і Республіку Молдову.

Умови для роботи були вкрай важкими. Їздили на старій, списаній з армії вантажній машині, набитій людьми, оспіваними недобрим словом вітчизняними дорогами. Оскільки ніяких бензозаправок не існувало, брали з собою металеву діжку з бензином, на якій (страшно згадати!) спокійно палили. Єдиним джерелом інформації подекуди був гучномовець у центрі села, про телевизор навіть

не мріяли, як і про електрику у більшості сіл. Оскільки Василь Дмитрович не дуже дотримувався режиму виробничих норм, працювали при свічках і газових лампах. Враховуючи виняткову працездатність «шефа», робочий день тривав від 7 до 23-ої години. В цьому не відставали від нього й «інформатори»: коли він запитав 80-річну бабусю, чи не втомилася вона, та відповіла: «А хіба це робота – говорити?»

Наукові інтереси Василя Дяченка були надзвичайно широкими. Він цікавився суміжними галузями знань, особливо ономастиком і топонімією,

*І таке бувало. Василь Дяченко та Всеволод Наулко під час антрополого-етнографічної експедиції.
Закарпатська обл. 1958 р.*

СЕРЕД ГУЦУЛІВ РАХІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛ. 1958 Р.

опублікувавши на підставі досліджень географічних назв ґрунтовну статтю про етноніми в їх генетичному розвитку, схвально оціненою Комісією з ономастики НАН. Окремої позитивної оцінки заслуговує його антропологічний внесок. Скажу лише, що директор Інституту етнографії Сербської Академії наук Петер Влахович розповідав мені, що займатися антропологією його спонукали порівняльні дослідження антропологічних типів, які провадив в Югославії В. Дяченко.

Василь постійно цікавився новітньою літературою, особливо поезією, толерантно ставився до інших народів, особливо малочисельних, загалом був дуже доброю інтелігентною і одночасно принциповою людиною. Співробітника, який його образив, він негайно відправляв з експедиції. Василь знав багато приказок і прислів'їв, чим постійно нас тішив, любив і цінував гумор, чудово співав українські пісні, хоча більшість його життя пройшла поза Україною. Серед багатьох пісень нашого експедиційного репертуару необхідно назвати Флібуст'єрів, Таганку, дисидентські пісні О. Вертинського та П. Лещенка.

Про свою родину Василь не любив говорити із згодом зрозумілих причин. Його батько, Дмитро Михайлович, був талановитим архітектором, автором багатьох відомих споруд, зокрема комплексу будівель Української сільськогосподарської академії у Києві, Головного входу на Всеросійській виставці в Москві, земської лікарні в Лубнах, бу-

динку Кам'янець-Подільського церковно-археологічного музею та ін. Протягом 1918-1923 рр. очолював Київський архітектурний інститут, був Головою Товариства українських архітекторів, професором Української сільськогосподарської академії і художнього інституту, членом-кореспондентом Всесоюзної академії архітектури. У своїх працях постійно намагався надати архітектурі виразних рис українського народного стилю. Не випадково, за словами академіка В. Чепелика, його називали «генієм українського необароко», стилю, якому притаманні «святковість, добрий настрій, патетика і навіть тріумфальне звучання» [1, 307-330].

Але на початку 1930-х рр. Дмитро Михайлович був звинувачений у контрреволюційній націоналістичній діяльності, певний час жив у Москві, що, за словами того ж В. Чепелика, врятувало родину, але не його. У травні 1942 р. він загинув у концтаборах НКВС Саратовської області. Мати і трое синів жили в Москві. До речі, обидва брати Василя – художник і вчитель – брали участь у згаданій експедиції.

Досить випадково у Науковому архіві Інституту археології НАН України мені пощастило віднайти листи Дмитра Михайловича до видатного українського етнографа-антрополога Федора Вовка, з яким він познайомився на початку ХХ ст. Ф. Вовк працював у Етнографічному відділі Російського музею, а Д. Дяченко вчився в Інституті цивільних

інженерів. Про існування листів батька не знав навіть Василь, хоча і працював останніми роками життя в Інституті археології. Користуючись нагодою, нижче наводимо ці листи, які засвідчують, що Дмитру Михайловичу була властива активна громадянська позиція і патріотичні почуття, які передалися його сину.

На жаль, успішно розпочата діяльність антропологічного осередку ІМФЕ невдовзі припинилася. Вже в перші роки свого існування він, як і його керівник, Василь Дяченко, неодноразово підпадали під гострі критичні стріли тих, хто не хотів, щоб ця галузь знань була представлена в інституті. На багатьох партійних і профспілкових зборах йшлося про те, що антропологія ближче до біології, ніж до мистецтва, а така «багато профільність» не потрібна інституту.

Зрештою антропологів після відомих подій початку 1970-х рр., пов'язаних з розгромом етнографії, спіткала практично така ж доля: їх перевели в Інститут археології, де, м'яко кажучи, сліди їх загубилися. Не йдуть в рахунок фундаментальні антропологічні праці Сергія Сегеди, створені завдяки його працьовитості, професійним якостям і таланту.

Швидко промайнуло півстоліття, а пам'ять не дає забути давно минулі події... Бачу, як у центрі села зупиняється наша ма-

шина, біля якої вмить збігається все село на чолі з його «активом»... З машини повільно виходить Василь Дяченко і, поправляючи шляпу, трохи зніяковіло промовляє: «До вас приїхала експедиція Академії наук України...».

Листи*

Д.М. Дяченко – Ф.К. Вовку.
Високоповажний Хведір
Кіндратович!

Не знаю напевно, чи Ви зараз є у Петербурзі, але справа громадська. Нас, лубенців, турбує сучасне українське безголове; не відомо чи робляться які заходи у Вас у Петербурзі – подати і свій голос в оборону свого народу, своїх потреб. Чи не час би скористуватися і нам сучасним моментом для якоїсь депутації, якоїсь відозви до громадянства про себе, про наши думки, про наши надії, наши потреби.

В сей час, коли всі, навіть дрібненьки нації в Росії подають свої голоси про себе, здавалося, що нам, українцям слід би закричати на увесь світ про свої кривди, про Галичину, про все що так близько торкається нас в ці воєнні часи. Та щось не чути! Всі говорять, всіх згадують, тільки ми, позбавлені свого представництва, своєї преси, знову і знову мовчимо!

Отож від ймення і по бажанню з щирим проханням нашого Лубенського гуртка звертаюся я,

**Науковий архів Інституту археології НАНУ, ф. 1, од. зб. В/ 22/87*

до Вас, Хведір Кіндратович, – дайте відповідь чи робиться що у Вас, чи заворушилися з якоюсь депутацією до Игнат'єва (ймовірно, йдеться про Игнатова Павла Миколайовича (1870–1926), міністра народної освіти царського уряду, вихованця Київського університету. – В.Н.), Щербатова (ймовірно, йдеться про Щербатова Олександра Григоровича, російського державного діяча, Голову московського товариства сільського господарства. – В.Н.)...

Може, треба і нашої помічи з місць чи депутатом, чи гришми чи якимись підписами, петицією. Будь ласка, сповістити. Сидимо ми у глухих закутках і не маємо, крім щирого бажання, чимсь допомогти нашій справі, іншої можливості, як довідатись про все це людей з столиці.

Живу у Лубнах тепер, на посаді Земельного інженера, воєни приїду до Вас у Петербург.

Збираю матеріали, та що можу роблю потроху. Бувайте здорові. Ваш Дмитро Дяченко.

23/II 15 року.

Д.М. Дяченко – Ф.К. Вовку.

Шановний Федір Кіндратович, маю повідомити Вас, що збори членів журі за для присуду премій за проекти музею «Кам'янець-Подольський» Церковного Історико-Археологічного Об-ва відбудуться у середу 27-го лютого у 2 год. дня у інституті. На сей раз прибудуть всі члени від інституту.

Будь ласка, одірвіть яку годину, аби врятувати стільність проєктів, яки Ви сд. Васильківським (Васильківський Сергій Іванович (1854–1917), український живописець. – В.Н.) та Самокишем (Самокиш Микола (1860–1944), визначний український художник-баталіст. – В.Н.) намітили преміювати. З пов. Дмитро Дяченко [1].

1. Чепелик В. Творець українського необароко // Хроніка 2000. – 1997. – Вип.17-18. – С.307-330).

